

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Дипломна робота

05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

**Розвиток емоційної сфери дітей-сиріт та дітей позбавлених
батьківського піклування**

Виконав: студент 2 курсу, групи П-2м
спеціальності 053 «Психологія»

Коверняга О.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник
д психол.н., проф. Щербан Т.Д
(прізвище та ініціали)

Рецензент
д.психол.н., проф.Гошовський Я.Ю.
(прізвище та ініціали)

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ ЕМОЦІЙ У ПСИХІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ.....	6
1.1 Поняття та особливості емоцій як психологічного утворення.....	6
1.2 Особливості розвитку емоційної сфери дітей, які виховуються в дитячому будинку.....	14
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ЗАЛЕЖНО ВІД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ВИХОВАННЯ.....	29
2.1 Мета, завдання, методи та методики діагностичного дослідження.....	29
2.2 Аналіз отриманих результатів.....	38
Висновки до другого розділу.....	54
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	57
3.1 Теоретичне обґрунтування і рекомендації щодо впровадження програми тренінгу.....	57
3.2 Структурні компоненти заняття.....	62
3.3 Ефективність проведеної тренінгової програми.....	72
Висновки до третього розділу.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

Актуальність дослідження. Проблема особливостей розвитку емоційної сфери дітей є актуальною як у теоретичному, так і суто прикладному аспектах (І.Д. Бех, О.В. Запорожець, О.І. Кульчицька, Я.З. Неверович та інші). Розкриття психологічних механізмів, що детермінують розвиток емоційної сфери, ускладнюється багатьма факторами.

На формування емоційної сфери особистості дитини впливають також і характер стосунків між батьками та між батьками й дітьми; іншими членами сім'ї; ставлення батьків до праці, їхня участь у суспільному житті, інтереси, моральні цінності тощо.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях представлена достатньо цілісна панорама, що розкриває особливості психічного розвитку дітей, які виховуються поза сім'єю, тобто в інституційних закладах опіки. До таких досліджень ми відносимо емоційний стан, процеси мислення, мови й мовлення, особливості спілкування та поведінки, взаємовідносини з однолітками й дорослими.

Порівняльний аналіз різних досліджень (І.Г. Головська, І.С.Кон, Т.М. Чебикіна та інші) дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей. Це поступове збільшення кількості дітей, в яких виявляється підвищення фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання.

В умовах інтернатного закладу недостатньо уваги приділяється й розвитку емоційно-вольової сфери дітей. Підтвердження цьому слугують експериментальні розвідки І. Залисіної, які представляють інтерес у розрізі нашого дослідження. Вчена здійснила порівняльний аналіз прояву експресивності та співпереживання у дітей старшого дошкільного віку, які виховувалися в сім'ї та інституційних закладах і виявила, що як вихованці інтернатного закладу, так і дитячого будинку не проявляють інтерес до емоційних переживань. Їм відсутнє як реактивне співпереживання, що з'являється у відповідь на почуття інших людей, так й ініціативне - прагнення

дитини розділити своє переживання з іншими людьми, залучити їх до співпереживання відносно себе та інших.

Недостатнє визначення впливу різних соціально-психологічних факторів виховання дітей на розвиток їхньої емоційної сфери суттєво ускладнює процес пошуку засобів профілактики і корекції небажаних проявів у ній. Саме це зумовило вибір теми дипломної роботи: «Розвиток емоційної сфери дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування».

Мета дослідження – емпірично дослідити розвиток емоційної сфери дітей залежно від соціально-психологічних умов виховання. Згідно з метою дослідження було сформульовані наступні **завдання**:

- 1) підібрати методи та методики дослідження особливостей емоційної сфери дитини раннього та підліткового віку;
- 2) виявити рівень емоційного розвитку дітей раннього та підліткового віку.
- 3) розробити та апробувати програму тренінгу розвитку емоційної компетентності дітей-сиріт.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера дітей.

Предмет дослідження – параметри емоційного розвитку дітей дошкільного та підліткового віку.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань специфіки розвитку емоційної сфери дітей залежно від соціально-психологічних умов виховання); *емпіричні* (тестування із використанням методик: методика «Колірна соціометрія», методика «Паровозик» С. Валієв, особистісний багатофакторний опитувальник FPI , методика оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна), «Самооцінка психічних станів» (Айзенк); методи математико-статистичної обробки даних.

База дослідження. Науково - дослідницька робота здійснювалась на базі Чинадіївського дошкільного навчального закладу (дитячий будинок)

інтернатного типу Закарпатської обласної ради. У дослідженні взяло участь 96 осіб віком від 2-3 та 14-16 років.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці та апробації навчально-розвивального тренінгу, спрямованого на розвиток емоційної компетентності підлітків.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел (50 найменувань). Основний зміст дипломної роботи представлений на 82 сторінках, загальний обсяг – 86 сторінок.

Результати дослідження були висвітлені у публікаціях:

Коверняга О. В. Особливості розвитку емоційної сфери дітей, які виховуються в інституційних закладах опіки / О. В. Коверняга, С. Й. Костю // Наука майбутнього : збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. В.В. Гоблик. - Мукачево : МДУ, 2019. - №Випуск 1(3). - С.76-80

ВИСНОВКИ

Вивчення проблем розвитку емоційної сфери в інтернатних закладах свідчить про несприятливий психічний розвиток дітей у закритих установах, що, в першу чергу, пов'язано із своєрідною системою спілкування дорослих з дітьми, звуженням оточуючого простору, відсутністю диференційованого підходу до дітей тощо. Соціалізація дітей-сиріт ускладнюється особливостями стану їхнього здоров'я та розвитку. Групове спілкування з дорослими, постійні вказівки, настанови та контроль з боку дорослих формують в інтернатних вихованців специфічні особливості психологічного розвитку, що підтверджується результатами досліджень психологів.

Як впливає із сказаного нами вище, умови виховання дітей в інтернатах визначаються як деприваційні, відірвані від широких соціокультурних відносин у суспільстві. Депривація відмежовує дитину від соціальних зв'язків з навколишнім світом, ускладнює процес формування самої особистості як унікального і неповторного феномена, погіршує встановлення суспільно значущих стосунків через нестачу міжособистісних взаємин на рівні «батьки-діти».

Для досягнення поставленої мети нами було досліджено: психічні стани та деякі особистісні якості дитини раннього віку в залежності від умов соціального виховання; психічні стани та особливості емоційної саморегуляції підлітків.

Оскільки вікова категорія суттєво відрізнялася, психодіагностичний інструментарій підібрано відповідно до вікових особливостей.

Результати нашого дослідження показали, що підлітки відчують труднощі пов'язані з емоційною компетентністю, яка в свою чергу залежить від ряду особистісних та ситуативних факторів. Емоційна компетентність розвивається шляхом навчання, тренування, набуття досвіду.

За результатами дослідження, а саме, на основі кореляційного аналізу нами було визначено, що саме емоційна сфера підлітків, яка є основою соціалізації,

потребує регуляції, так би мовити, набуття досвіду емоційної компетентності. Особливу увагу варто звернути на те, що саме порушення емоційної регуляції виявлені як такі, що мають найбільш стійкий характер і найбільшою мірою спричиняють негативний прогноз на подальше життя дитини та його якість у майбутньому. Саме це і наштовхнуло нас на проведення корекційної роботи з відповідною віковою категорією.

Тренінгова програма була націлена на формування емоційної компетентності підлітків. У реалізації запропонованої програми застосовувались такі методи: «криголами», інтерактивні міні-лекції, міні-дискусії, фасилітація, мозковий штурм, гронування, модерація, рольова гра, «акваріум», практичні методи, творча праця, самодіагностика, мотивувальний контроль, а також технології організації груп: робота в колі, в малих групах (або парами), індивідуальна робота.

У дослідженні брали участь 15 підлітків, що склали експериментальну групу та 15 підлітків, що склали контрольну групу. Опрацювавши бланки з сирими результатами, нами було створено таблиці первинних даних і підраховано середні значення по обох групах.

Для дослідження змін особистісних властивостей підлітків застосований багатофакторний особистісний опитувальник FPI. Автори І. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Гампеля (модифікована форма "В"), який призначений для діагностики таких особистісних властивостей як: невротичність; спонтанна агресивність; депресивність; дратівливість; товариськість; врівноваженість; реактивна агресивність; сором'язливість; відкритість; екстраверсія - інтроверсія; емоційна лабільність; маскулінізм – фемінізм.

Отримані результати свідчать про позитивні зміни у емоційній сфері підлітків, що вказує на ефективність тренінгової програми.

Проте навіть ідеальні умови в інтернаті не можуть замінити сімейного виховання, яких би зусиль не докладали до цього. Кожна дитина чекає, коли за нею прийдуть мама і тато, і вірить в те, що вони «знайдуться», заберуть її в родину, що вона буде комусь потрібна та бажана. Тому, найбільш ефективним,

що може сприяти вирішенню проблем соціального становлення різнобічного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, є передача їх на виховання у сім'ю, у природне соціально-педагогічне середовище.

Варто зауважити, що останніми роками на Закарпатті набувають поширення сімейні форми виховання: дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у визначенні соціально-психологічних умов успішного розвитку дітей-вихованців інтернатного закладу.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>